

Svetlo v zatmení Európy

Peter Selg

Aká je identita Európy? Má Európa ešte nejakú úlohu vo svete? Má stredná Európa ešte nejakú úlohu v Európe? Zdá sa, že zápas o Európu sa odohráva medzi ekonomickými silami globalizácie a politickými silami nacionalizmu. Naproti tomu Peter Selg upriamuje pohľad na kultúrno-duchovný rozmer tohto zápasu.

Existuje jeden výrok Rudolfa Steinera, ktorý začína vetou: „Dívam sa do temnoty ...“ Musíme si priznať, že toto zodpovedá aktuálnemu životnému pocitu mnohých ľudí, či si to priznajú alebo nie. Aké sú ešte vyhliadky ďalšieho pozitívneho vývoja a ozdravenia vzhľadom na svetovú situáciu a nápor deštruktívnych síl v mnohých oblastiach? Určujúci životný pocit, okrem rozptýlenia a úniku, vyjadril už pred dvadsiatimi rokmi presne historik Eric Hobsbawm, a to by som tu chcel odcitovať: „Žijeme vo svete, ktorého sa zmocnil a vytrhol z koreňov gigantický ekonomický a vedecko-technický proces kapitalistického vývoja, ktorý dominoval posledným dvesto či tristo rokom. Vieme, alebo prinajmenšom rozumne predpokladáme, že to takto nemôže ísť donekonečna. Budúcnosť nemôže byť pokračovaním minulosti. Existujú nie len vonkajšie, ale i vnútorné príznaky toho, že sme dospeli do bodu historickej krízy. Sily, ktoré vedecko-technické hospodárstvo uvoľnilo, sú medzičasom dostatočne silné na to, aby zničili životné prostredie, teda materiálny základ všetkého ľudského života. Samotné štruktúry ľudskej spoločnosti sú na počiatku zničenia v dôsledku erózie toho, čo sme zdedili z minulosti, dokonca vrátane vlastných sociálnych základov kapitalistického hospodárstva. Náš svet riskuje explóziu a súčasne implóziu. Musí sa zmeniť. Nevieme, kam kráčame.“ „Dívam sa do temnoty ...“

Vo svojom poslednom liste Helmutovi von Moltke^[1] však Rudolf Steiner napísal: „Vo vesmíre by nikdy nevzniklo svetlo, keby sa nechalo zmiasť temnotou, z ktorej sa muselo zrodiť. Svetlo ľudskej duše má osud svetového svetla a musí prekonať moc temnoty.“

Ako môže duševné svetlo prekonať moc temnoty, tým sa Rudolf Steiner zaoberal v ďalšom pokračovaní výroku, ktorý začína pohľadom do temnoty a pokračuje:

„V nej vzniká svetlo,
Živé svetlo.
Kto je týmto svetlom v temnote?
Som to ja sám v mojej skutočnosti.
Táto skutočnosť Ja
nevstupuje do môjho pozemského bytia.
Som len toho obrazom.
Nájdem ho však opäť,
Ak, v dobrej vôli pre ducha,
prejdem bránou smrti.“

Rudolf Steiner hovoril o tejto mantre ako o meditácii na získanie Ja, toho vyššieho Ja, ktoré zvyčajne nepreniká do denného vedomia v pozemskom živote. Človek ho opäť nájde po svojej smrti, ako i v mimoriadnych životných situáciách alebo

úspešnom absolvovaní cesty duchovného školenia. Môže nám v dnešnej civilizačnej a svetovej situácii mimo osobnej útechy pomôcť a odstrániť beznádej? Ak áno, ako? Ako prekonáme moc temnoty?

Nemecký návrat domov

Nezabudnuteľným svetlom v temnote pre mnohých ľudí v Nemecku bolo minuloročné vystúpenie Navida Kermaniho^[2], ktorý si v novembri 2015 v kostole sv. Pavla vo Frankfurte prevzal Mierovú cenu Nemeckého knižného obchodu a pri tej príležitosti mal pôsobivý prejav o aktuálnej svetovej situácii, ničivej sile Islamského štátu a vnútornom postoji k tomuto všetkému. Nebolo to jeho prvé veľké vystúpenie. Chcem len pripomenúť, že Kermani, ktorého rodičia v r. 1955 po zvrhnutí Mosaddeka opustili Irán a prišli do Nemecka študovať, medziiným mal dňa 23. mája 2014 prejav v Nemeckom parlamente k 65. výročiu ústavy a hoci sa na rôznych miestach vyslovoval kriticky k politike vládnucich strán a ich predchodcom, urobil na celý parlament silný dojem. Členovia parlamentu pochopili, viac menej všetci, že tu hovoril niekto, kto má humanistické chápanie Nemecka, a toto chápanie istým spôsobom priniesol späť do Nemeckého parlamentu, do toho Reichstagu, v ktorom pred osemdesiatimi deviatimi rokmi zomrel Helmut von Moltke. Už predtým Kermani v príhovoroch a článkoch pripomínal, že Gotthold Efraim Lessing ako jeden z prvých nemeckých básnikov a mysliteľov používal pojem kozmopolitizmus v zmysle svetoobčianstva a že osvietenstvo sa v Nemecku nikdy nechápalo ako národný, ale európsky projekt. Goethe hovoril o epoche svetovej literatúry, ktorá má teraz prísť a na ktorej by sa mal každý podieľať. Podľa Goetheho pre nepredpojato mysliaceho človeka, ktorý sa dokáže pozdvihnúť ponad svoju dobu, je vlasť nikde a všade. „Môžem smelo tvrdiť, že sme kozmopoliti európskej kultúry“, hovorí aj August Wilhelm Schlegel v r. 1825.

Navid Kermani, habilitovaný islamista a špecialista na sufizmus, ale i expert na aktuálnu situáciu v severnej Afrike a blízkom východe, ktorú pozná z vlastného pozorovania na mnohých cestách, nepripomenul iba citáty z doby osvietenstva, ale hovoril aj o spoluzodpovednosti Nemecka za európsky vývoj a európsky postoj vo svete, uprostred protikladných pólov a kríz. V Berlíne citoval z prejavu Willyho Brandta pri preberaní Nobelovej ceny: „Prostredníctvom Európy sa Nemecko vracia k sebe samému a k tvorivým silám svojich dejín.“

Pri Kermaniho prejave v parlamente môžeme mať takmer dojem, že tu prehovoril významný spolupracovník na tomto návrate, a to napriek alebo práve vďaka jeho pôvodu v Iráne a oriente. Toto môže v tejto situácii nastoľovať otázku, či duchovné Nemecko, o ktorom v r. 1916 Rudolf Steiner hovoril, dnes, po smrteľnom prechode národným socializmom („prejsť bránou smrti“), nie je nachádzané alebo reprezentované najskôr tými, ktorí sú v Nemecku hosťami, majú druhú vlasť a s národným socializmom nemajú nič spoločné? Kermani v parlamente uviedol, že nemecký jazyk si v dobe fašistického falšovania uchoval vo svojich podstatných rysoch čistou vďaka exulantom a židom a spýtal sa, „či v budúcnosti potomkovia východoeurópskych a blízkovýchodných prisťahovalcov nevrátia nemeckej literatúre niečo z jej ukotvenosti vo svete, vnímania vonkajšieho sveta alebo i jej metafyzického základu, čím bola charakteristická do druhej svetovej vojny.“ Navid Kermani hovoril nepriamo o sebe, ale v žiadnom prípade iba o sebe.

Čakanie na stredoeurópsku duchovnosť

Prečo to v súvislosti s týmto prejavom zmieňujem, keď predsa všetci vieme, že citátmi od Lessinga, Goetheho, Schlegela a iných sa katastrofám 21. storočia nezabráni? Je dôležité uvedomiť si, o čo sa Rudolf Steiner v rokoch 1914 až 1916 usiloval. Po začatí prvej svetovej vojny sa v Dornachu usiloval medzinárodnému spoločenstvu vytvorenému za účelom výstavby Goetheana ozrejmiť, že mu ide o to, „aby sme v nás samých vytvorili zárodok ľudí s bratským zmýšľaním naprieč všetkými národmi.“ Najmä v Berlíne potom vo verejných a interných prednáškach hovoril o duchovno-humanistickej úlohe Nemecka v Európe a vo svete. V žiadnom prípade pod pojmami stredná Európa alebo európska únia nemal na mysli ekonomicko-politický cieľ nejakej kontinentálnej colnej únie pod nemeckou nadvládou, ale naopak zdôrazňoval možnosť v zmysle osvietenstva a nemeckého idealizmu, avšak v podobe antropozofie, z Nemecka nadnárodne obhajovať ideály humanity a individualizmu na základe nového, trojčlenného spoločenského usporiadania. Na konci septembra 1914 v Stuttgarte Rudolf Steiner označil Ja Európy spočívajúce v nemeckom duchu za objektívnu okultnú skutočnosť a následne stále opäť hovoril o hlbokej túžbe po spiritualite v srdci Európy. Steiner vtedy hovoril, že slovo národnosť by sa zo stredoeurópskej kultúry malo vytratiť a nahradiť slovným spojením úsilie o individualitu. V strede októbra 1914, desať týždňov po začatí prvej svetovej vojny, v Dornachu zdôraznil, že „v strednej Európe úplne všetko smeruje k tomu, aby sa človek vymanil z národného princípu, oslobodil sa a uplatnil sa ako človek sám o sebe.“ Pokročilé úsilie o individualitu v tej najvyššej miere pozoroval u rôznych stredo a východoeurópskych národov, medziiným u Poliakov, Čechov, Slovákov, Rusínov, Maďarov, a v žiadnom prípade nie len u Nemcov. Podľa Markusa Osterriedera upozorňoval na nadnárodnú stredoeurópsku identitu.

Tomu, o čo sa Rudolf Steiner usiloval v rokoch 1914 až 1916 nebol dopriaty úspech rovnako ako i neskoršej iniciatíve za trojčlennosť. Sily, ktoré sa v prvých vojnových rokoch v Nemecku snažil osloviť, nereagovali vôbec alebo len veľmi slabo vzhľadom na nacionalisticko-militaristicko-industriálnu (a nakoniec aj imperialistickú) dynamiku, ktorá bola stále mocnejšia a vplyvnejšia. „V našej dobe vládne intenzívny odpor, antipatia, ba viac ako to, v rôznych dušiach vládne intenzívna nenávisť a nepriateľstvo proti takémuto svetonázoru, ktorý má svoj zdroj v Goetheho spôsobe myslenia a názoroch. Prijatie takéhoto svetonázoru si vyžaduje veľmi veľa z toho, čo má naša doba najmenej rada“, povedal Rudolf Steiner 21. októbra 1916 v Dornachu. Táto nenávisť neprichádzala len zvonka, z Anglicka alebo Francúzska, ale pôsobila vnútri samotného Nemecka a postupne sa zosilňovala. Uvedomenie si duševno-duchovných cieľov nemeckého idealizmu a ich ďalšie nasledovanie prostredníctvom modernej duchovnej vedy zlyhalo rovnako ako sociálny impulz trojčlennosti a svetové dejiny šli svojou cestou vo vojne, v medzivojnovom období, v epoche totalitarizmu, druhej svetovej vojny, holokaustu, eutanázie, následnej studenej vojny a ďalej.

Impulz sociálnej trojčlennosti videl Rudolf Steiner ako prirodzene stredoeurópsky, ako najpodstatnejší príspevok strednej Európy k ukončeniu vojny a vytvoreniu nového, medzinárodného poriadku, a tým aj k prekonaniu nebezpečného napätia medzi východom a západom. Keď sa to ukázalo ako celospoločensky nemožné, Rudolf Steiner sa nevzdal a zdôrazňoval, že i hospodársky a politicky oslabený stred Európy má ešte dôležitú svetovú dejinnú misiu a je povolaný k tomu, „aby duchovné úlohy vo vzťahu k celému ľudstvu Zeme viedol v ústrety riešeniu.“ Podľa Rudolfa

Steinera by si Európa mala uvedomiť duchovný základ ľudského života, a na to je v prvom rade potrebné rozvinúť slobodný duchovný život. Ešte v júli 1923, ďalšom osudovom roku nemeckých a európskych dejín, sedem rokov po roku 1916, Rudolf Steiner zastával názor, že Európa má pre svet urobiť ešte nesmierne veľa, avšak nie predovšetkým ako hospodárska veľmoc. O dva mesiace neskôr, v septembri 1923 zdôraznil, že prinajmenšom mnohé z toho, čo dnes v duchovnom živote strednej Európy vyzerá akoby pochované, čaká na určitú budúcnosť. Následne povedal, čo sa odvtedy opakovane citovalo a i Markus Osterrieder to ešte raz pripomenul v dôležitej kapitole (*Volanie po zmiznutom strede*) svojej knihy (*Svet na prelome*): „V najširších okruhoch sveta v pomerne blízkej budúcnosti ľudia s túžbou uchopia to, čo dnes starší stredoeurópsky duchovný názor veľakrát popiera. Ľudia vo svete budú chcieť s túžbou uchopiť stredoeurópsku duchovnosť. Na tomto mieste sa dostávam k tomu, moji milí priatelia, čo chcem práve tu ešte niekoľkými slovami načrtnúť. Pozrite sa, všeličo zlé sa mohlo spôsobiť tým, že sa dnes v duchovnej oblasti niečo prehliada, mnohé sa prehliada. K jednému by však napriek tomu nemalo dôjsť, pretože to by bolo to najhroznejšie, a to, že keď svet v pomerne blízkej budúcnosti bude volať o svoju záchranu po vzkriesení stredoeurópskej duchovnosti, tak v strednej Európe nebudú existovať ľudia, ktorí by v dôležitom duchovnom okamihu vedeli tomuto volaniu porozumieť. Ak sa bude musieť povedať, že svet mimo strednej Európy čaká na určitú duchovnosť, potom by bolo veľmi zlé, keby ľudia museli zažiť, že ľudia v strednej Európe na túto duchovnosť nečakajú. Toto by pre svet bola úplne najväčšia strata. Bola by to jedna z najväčších katastrof, akú by Zem mohla zažiť, keď raz k strednej Európe bude prichádzať volanie, navonok to môže vyzeráť tak alebo inak, ale bude to volanie: Túto duchovnosť potrebujeme, a v Európe by sa okolo tohto volania prešlo bez povšimnutia, pretože sami ľudia v Európe si nebudú môcť vážiť tento stredoeurópsky duchovný život. Zamyslime sa dnes nad tou okolnosťou, že misiou práve ľudí v strednej Európe by mohlo byť v úplne najbližšej dobe z podstaty stredoeurópskej duchovnosti porozumieť, čo bude chcieť svet od strednej Európy prijať. Bolo by hrozné, keby potom v strednej Európe nebol nikto, kto by mal pochopenie pre dávanie.“

Svetlo v temnote

Na tomto mieste by som sa chcel ešte raz krátko vrátiť k Navidovi Kermanimu. Jeho prejavy v kostole sv. Pavla vo Frankfurte a v Nemeckom parlamente, ale i viedenskom Burgtheatri a iných miestach majú podľa môjho názoru prinajmenšom niečo spoločné s vývojom načrtnutým Rudolfom Steinerom. Je pozoruhodné, že sa Kermanimu podarilo Nemecku a Európe týmto spôsobom pripomenúť ich duchovno-humanitné úlohy, a i pochopenie pre dávanie v aktuálnej dobovej situácii. Samozrejme Rudolf Steiner mienil svojim zdôrazňovaním duchovnej podstaty ľudského života ako pravého európskeho postoja ešte niečo viac a iné, než čoho sa dotkol a požadoval v parlamente Navid Kermani so zreteľom na ústavu a azylové právo. Napriek tomu patria obe tieto oblasti k sebe, a okrem toho by sa podľa môjho názoru z antropozofického pohľadu nemalo podceňovať, aká duchovná antropológia a praktizovaný slobodný duchovný život konkrétne žije v takom znalcovi Koránu, sufizmu, spisovateľovi a humanistovi ako Kermani. To, že mohol hovoriť v r. 2014 v Nemeckom parlamente a v r. 2015 vo frankfurtskom kostole sv. Pavla a ako hovoril je pre mnohých ľudí svetlom, ktoré svieti v temnote. Kto vie, či jeho slová v Nemeckom parlamente v máji 2014, medziiným jeho sťažnosť na nedostatočnú pripravenosť prijímať vojnových utečencov zo Sýrie, nemali nejaký skrytý dôsledok.

Úžas Európy a sveta nad kurzom Angely Merkelovej a pozitívnym uvítaním utečencov v Nemecku, postojom, ktorý bol v tejto forme v Európe takmer ojedinelý, bol v r. 2015 veľký. Pochopenie pre dávanie nie len v ekonomickom ohľade sa dočasne zdalo ako možné. Potom sa aj v Nemecku dvihli protichodné sily a v narastajúcej miere začali určovať situáciu, s podpaľačskými útokmi na ubytovne utečencov a zborom hlasov vyjadrujúcim sa k zabezpečeniu hraníc atď., v nebezpečnom, ba hrozivom rozsahu a politickom posune doprava, ktorý pretrváva až dodnes. Možno sa však na túto situáciu dá odpovedať novým spôsobom. Cez Vianoce knihy Navida Kermaniho zapíňali tie najlepšie miesta vo výkladoch veľkých nemeckých kníhkupectiev. „Svetlo ľudskej duše má osud svetového svetla. Aj duševné svetlo musí prekonať moc temnoty“, napísal Rudolf Steiner Helmutovi von Moltke.

Vyšlo v Das Goetheanum 24/2016
preložil Martin Bobko

[1] Helmut von Moltke (23. mája 1848 – 18. júna 1916) bol v Nemecku na začiatku prvej svetovej vojny veliteľom generálneho štábu.

[2] Navid Kermani je nemecko-iránsky spisovateľ, publicista a habilitovaný orientalista. V r. 2015 dostal cenu Nemeckého knižného obchodu.

Peter Selg, Prof. Dr. Med, vedie Inštitút Ity Wegmanovej v Arlesheime vo Švajčiarsku, ktorý sa zaoberá základným medicínskym výskumom na antropozofickom základe. Je členom predstavenstva Antropozofickej spoločnosti vo Švajčiarsku.

Tento článok je výňatok z prednášky Petra Selga, ktorú mal 28.01.2016 v Goetheane s názvom *Rok 1916 v pracovnom životopise Rudolfa Steinera a výzvy súčasnosti*. Prednáška vyšla v knižnej podobe vo vydavateľstve Inštitútu Ity Wegmanovej.